

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№10

2025
oktyabr



Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar



Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
INTERNATIONAL
COPERNICUS

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU



РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ



muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 784 sahifa.
2025-yil, 31-oktyabr,

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti



MUNDARIJA

JAHON MOLIYA TIZIMIDA “YASHIL” MOLIYALASHTIRISHNI RIVOJLANISHINING MUAMMOLARI VA SHARTLARI	12
Quliyev Begimqul Melikovich	
EKOLOGIK MIGRANTSIYANI MINTAQAVIY MIQYOSDA MUVOFIQLASHTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI	18
Bahtiyor Ismoilov Ulug‘bek o‘g‘li, Kadirova Zulayxo Abduxalimovna	
O‘ZBEKISTONDA BANK XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH HOLATI	25
Davletova Nilufar Tulanovna	
EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHDA MINTAQANI IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	30
Qodirov Farrux Ergash o‘g‘li	
SUV RESURLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING XORIJ TAJRIBASI	37
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
MAHALLIY XOMASHYO BAZASIDAN FOYDALANISH ORQALI ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARINI KAMAYTIRISH YO‘LLARI	46
Sultanov Dilshod Normamatovich	
IQTISODIYOTI RIVOJLANGAN DAVLATLARDA INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	50
Akhmadaliyeva Nikholakhon	
O‘QITUVCHILAR VA TALABALAR UCHUN INNOVATSION TA’LIM DASTURLARINI ISHLAB CHIQUISHDA XALQARO STANDARTLARGA MOSLASHUV MEXANIZMLARI	62
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA’RIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQLARNING ILMIY-TADQIQOTLAR SHARHI	68
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o‘g‘li	
RESPUBLIKA IQTISODIY TARAQQIYOTIDA OLIY TA’LIMNI MODERNIZATSIYA QILISH VA INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINING O‘RNI	74
Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich	
DAVLAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI	80
O. Nurmuradov	
ICHKI AUDIT SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA BUXGALTERIYA MA’LUMOTLARINING ICHKI AUDIT JARAYONIDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHNING AHAMIYATI	85
Xamidov Javoxir Shavkat o‘g‘li, Muxitdinov Shoxijaxon Xudoyor o‘g‘li	
XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	90
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
KORPORATIV TUZILMALARDA INVESTITSION JOZIBADORLIKNI TA’MINLASHNING AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDAGI ROLI	95
Qurbonov Javlonbek Jurabekovich, Raxmatov Faxriddin Xasanovich	
GLOBAL RIVOJLANISH JARAYONIDA SUG’URTA XIZMATLARINI ISLOH QILISH MASALALARI	99
Xushmuradov Oman, Ismoilov Sherzod Ismoil o‘g‘li	



DORIVOR O'SIMLIKLARNI QAYTA ISHLASHNING TASHKILY-IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	103
Usmonov Mirg'ulom Xoshim o'g'li	
BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA ERISHISHDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINI QO'LLASH METODOLOGIYASINING AHAMIYATI	109
Nasrulloev Hayotjon Xabibulloevich	
НЕЙРОИНТУИТИВНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА НА РЫНКЕ ТРУДА	115
Ягудин Дмитрий Рустамович	
RESURSLARNI SOLIQQA TORTISHGA OID TADQIQOTLARNING NAZARIY TAHLILI	123
Nasimdjanoov Yunusjon Zoxidovich	
SOLIQ TO'LOVCHILAR FAOLIYATINI MUVOFIQLASHTIRISH: XULQ-ATVOR IQTISODIYOTI VA PROGRESSIV TARIFLARNI LOYIHALASH	129
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
DAVLAT RAQAMLI LOYIHALARI: UZINFOCOMNING TA'LIM TIZIMI VA IQTISODIY SAMARADORLIKKA QO'SHGAN HISSASI	134
Raxmatxo'jayev Axrorxo'ja Akmal o'g'li	
РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ПАСПОРТОВ В ПРОМЫШЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ	140
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
BANK XIZMATLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	148
Xolikova Oydin Olimjonovna	
PNEVMOMEXANIK YIGIRISH TEXNOLOGIYASI XUSUSIYATLARI	153
Jumaniyazov Kadam, Salimov Shuhrat Halimovich, Nazarov Ramazon Anvarovich	
GREEN INDUSTRY AND THE ECONOMY OF ENVIRONMENTALLY FRIENDLY CONSTRUCTION: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UZBEKISTAN'S OPPORTUNITIES	158
Mansurova Sayyora Bakhtiyor kizi	
TELEKOMMUNIKATSIYA SOHASINI RIVOJLANTIRISH TAHLILI	166
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA LOGISTIKA XIZMATLARINING MIKRO VA MAKRO TUZILMALARI, ULARNING FUNKSIONAL METADOLOGIK TAMOIYILLARI	171
Z.Teshayev	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT ULUSHI MAVJUD KORXONALARNI BOSHQARISHDA XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	176
Ismailov Allayor Rashidovich	
MAHSULOT TANNARXINI ANIQLASHDA ISHLAB CHIQRISH XARJATLARINI OG'ISHISHLARI VA ULARNI TAQSIMLASH	183
Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li	
ПОВЫШЕНИЕ СТОИМОСТИ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И ОБЪЕКТОВ НА ОСНОВЕ АУТСОРСИНГА	186
Исмагулова Гульмира Нуралиевна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY KONSEPSIYASI	193
Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING INSTITUTSIONAL VA TASHKILY MEXANIZMLARI	198
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	
TIJORAT BANKLARIDA UZOQ MUDDATLI RESURSLARNI JALB QILISHDA XALQARO TAJRIBA	203
Abduraxmonov Akmal Nurmamat o'g'li	



MEHNATGA LAYOQATLI TRANSPORT SOHASIDAGI AHOLINI ISH O'RINLARI BILAN TA'MINLANGANLIK HOLATINI TAHLILI	207
Abdullayeva Nigora Shamsiddinovna	
TO'QIMACHILIK SOHASINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MODELI	212
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI DIVERSIFIKATSIYASI VA GAROV TA'MINOTI SIFATINING BANK BARQARORLIGIGA TA'SIRI	220
Xolbozorov Husniddin Norbek o'g'li	
O'ZBEKISTON - 2030 STRATEGIYASI DOIRASIDA TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH: MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	226
Norova Nozima Nabiyeвна	
UY-JOY KOMMUNAL XIZMATLARNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING KLASSTERLI MEXANIZMI TAHLILI	232
Odambayev Oybek Ravshanbek o'g'li	
KORPORATIV BOSHQARUV TUZILMALARIDA MOLIVAVIY MUNOSABATLARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	236
Qurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich	
XALQARO SAVDONING RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	242
Jalolov Bekzod Sherzod o'g'li	
TA'LIM TIZIMINI MOLIVALASHTIRISHNING YANGI TIZIMINI JORIY ETISHGA QARATILGAN NAZARIY JIHATLAR	247
Dusanov Salim Mamarasulovich	
O'ZBEKISTONDA BUDJET TUSHUMLARINI OSHIRISHDA BOJXONA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	254
Aktamov Akbarjon Aslan o'g'li	
DAVLAT TA'LIM TASHKILOTLARIDA QURILISH XARAJATLARI HISOBINI YURITISH	262
Ostonokulov Azamat Abduraimovich	
РАЗРАБОТКА ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МОДЕЛЕЙ ИНТЕГРАЦИИ КРЕАТИВНЫХ ИНДУСТРИЙ В ТУРИСТИЧЕСКУЮ ИНФРАСТРУКТУРУ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН	273
Хошимова Камилла Навфал қизи	
A NEW STAGE IN THE APPLICATION OF MARKET MECHANISMS TO ENTREPRENEURIAL ACTIVITY	285
Ibrayim Maxkamov	
RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI SOG'LIQNI SAQLASH XIZMATLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	291
Eshbekova Xayriniso Baxtiyorovna	
QASHQADARYO VILOYATI IQTISODIYOTIDA DXSH ASOSIDA INVESTITSIYA MUHITINING SHAKLLANISHI	297
Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA MIJOZLAR EHTIYOJLARINI O'RGANISH VA TAHLIL QILISH	301
Shaymanov To'liqin Mahmayusupovich	
ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВЫХ ПОДХОДОВ В НАЛОГОВОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ	306
Элбаева Мукаддас Рашидовна	
СИНТЕЗ НЕЧЕТКОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	311
Бахриева Хуршида Аскарходжаевна, Сафаров Шохрух Шарофович, Бахрамов Муҳаммадали Ералиевичасистент	
ШАНХАЙСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА КАК КАТАЛИЗАТОР ДОСТИЖЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	319
Базарова Гулнора Гуламовна	



O'ZBEKISTON KORXONALARINING TASHQI IQTISODIY FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHDA BANK KREDITLASH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	323
Pulatova Moxira Baxtiyorovna	
QUESTIONS ABOUT THE STUDY OF PERFORMANCE AND EFFICIENCY OF APPLICATION OF LOADING AND EXTRACTING EQUIPMENT	327
Azamat Umirzokov	
MATOLARNING HAVO O'TKAZUVCHANLIGI KORRELATSION TAHLILI	334
Ismailov Nurulla Tuychibayevich	
O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGI RISKLARINI SUG'URTALASHNING AFZALLIKLARI	339
Mamadjanov Shuxrat Jalolidinovich	
IKKI QATLAMLI ARALASH TOLA TARKIBLI TRIKOTAJ TO'QIMASINI OLIISH USULI	343
Usnatdinova Elmira Faxratdinovna, Mirusmanov Baxtiyor, Abdurahimova Fazilat Abdullayevna	
MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARIDA ENG ILG'OR TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA QAROR QABUL QILISH JARAYONLARINING OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI	347
Axmedov Farxod Raxmonjonovich	
IMPACT OF FOREIGN INVESTMENTS ON THE ECONOMY OF UZBEKISTAN: CROSS-SECTORAL ANALYSIS	354
Jumayeva Kamola Azimjonovna, Khasanova Iroda Azizbek kizi	
KORXONA INVESTITSION FAOLLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY-USLUBIY MASALALARI XUSUSIDA	362
Ilyasova Barno Axmadovna	
MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI O'ZLASHTIRISHNING AMALDAGI HOLATI TAHLILI	371
G'afurov Sherzod Abduvaxob o'g'li	
EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH ASOSIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	378
Raximov Eshmurod Normuradovich	
O'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHDA EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	385
Berdivaliyeva Madina Komiljon qizi	
SANOAT KORXONALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY KONSEPTUAL MEKANIZMLARI	392
Jalolov Abbosxon Ravshanxon o'g'li	
TEPKI UZELI KONSTRUKTIV XOSSALARI TAHLILI	398
Bozorova Farida Maxmudjonovna	
НЕОБХОДИМОСТЬ ОБЪЕДИНЕНИЯ АКЦИЗНОГО НАЛОГА НА НЕФТЕПРОДУКТЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	405
Пулатов Дилшод Хақбердиевич, Маматкулов Салимжон Рахмонкулович, Хужамурадов Абдорбек Рўзимурат ўғли, Воронин Сергей Александрович, Абдиев Мансур Мусурмонович	
OLIY TA'LIMGA INVESTITSIYA SIYOSATI: IQTISODIY TAHLIL VA ISTIQBOLLAR	410
Talapova Nargiza Baxriddinovna	
INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE SERVICE NETWORK	416
Bahriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
YANGI O'ZBEKISTON INVESTITSION MUHIT VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	421
Tirkashev Farruxjon Xolyigitovich	
МНОГОМЕРНАЯ БЕДНОСТЬ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ: ОЦЕНКА ЧЕРЕЗ РАМКУ MPI	426
Мамаризоев Жахонгир Исохонович	
ОЦЕНКА И ОПТИМИЗАЦИЯ ВЛИЯНИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБМЕННОГО КУРСА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	430
Норбаева Мухлиса Акрам кизи	



RAQAMLI TO'LOVLAR ASOSLARI VA XAVFSIZLIGI	440
Yaqubov Azizbek G'anibekovich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA LOGISTIKA XIZMATLARINI BOSHQARISHNING INNOVATSION USULLARI	444
Xomidov Xojiakbar Adxamovich	
SOLIQ SIYOSATI ORQALI INKLYUZIV IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI.....	449
Saydakbarova Madinaxon Anisbekovna	
O'ZBEKISTONDA STARTAP EKOTIZIMINING SHAKLLANISHI VA BARQAROR RIVOJLANISHI YO'LLARI.....	454
Suleymanova Shoir Alavxanovna	
MILLIY IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA TASHQI IQTISODIY FAOLIYATNING O'RNI	459
Alimova Dilfuzaxon Rustam qizi	
MEHNAT BOZORINI OPTIMALLASHTIRISHNING MAKROIQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI	464
Botirova Sarvinoz Bobir qizi	
QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA KORPORATIV BOSHQARUVNI TASHKIY-IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	469
Qurboniyazov Shaxzodbek Karimovich	
INVESTITSIYA FAOLIYATINI MUQOBIL MOLIALASHTIRISH USULLARINING MANBALARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI	474
Boboqulov Akmal Muborakbekovich	
RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINING MOHIYATI VA TURLARI.....	482
Zufarov Akmal Gulamiddinovich	
FISKAL BOSHQARUV SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA SOLIQQA TORTISHNING TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	491
Sulaymonov Farrux Shuxratovich	
ИНДЕКС ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ МОНИТОРИНГА УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ	496
Хазраткулова Лола Нармуминовна	
BANK MAJBURIYATLARI VA AKTIVLARINING VAQTINCHALIK NOMUTANOSIBLIK LARI RISKINI KAMAYTIRISH	502
Ibrohimov D.M.	
O'ZBEKISTON RAQAMLI PLATFORMALARI FAOLIYATIDA RAQOBAT SIYOSATINING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA YECHIMLARI.....	507
Saparov Islom O'lmasovich	
RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA MARKETING YONDASHUVLARINING QISHLOQ XO'JALIGIGA TATBIQI	514
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
TIJORAT BANKLARI KAPITALI TARKIBIDA DAROMAD MANBALARINING ULUSHI VA KAPITALLASHUV JARAYONIDAGI O'RNI	520
Tursunov Mustafo Mirzayevich	
AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH TIZIMIDA INSTITUSIONAL HAMKORLIKNING O'ZIGA XOS JIHATLARI TAHLILI	524
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING IQTISODIY SAMARADORLIGI	528
Bobojonova Sevara Baxrombek qizi	
MINTAQA SANOATI RAQAMLI XIZMATLAR BOZORIDA TIJORATLASHTIRISHNI "SMART" MODEL I	533
Norov Murodjon Maxmudovich	



TOMORQADAN SAMARALI FOYDALANISH- KAMBAG'ALLIK MUAMMOSINI YUMSHATISHNING MUHIM OMILI	539
Xamidjon Shaxobov	
SUG'URTA KORXONALARIDA REZERVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	544
Najimova Nigora	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI EKSPORTINI RIVOJLANTIRISHDA XITOY BOZORINING O'RNINI	549
Mardanov Aziz Yusupovich	
THE IMPORTANCE OF GREEN ENERGY IN THE ECONOMY OF FERGANA REGION: CURRENT TRENDS AND PROBLEMS	555
Khayrullaev Zoidjon	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNING UNDIRILISHI BO'YICHA XORIJ TAJRIBASI	559
Mitillayev Ibrohimjon Tursunpulatovich	
RAQAMLI MOLIVAVIY XIZMATLAR SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI.....	563
Muyassarzoda Fayziyeva	
MOLIVAVIY MEXANIZM SIFATIDA SUG'URTA TASHKILOTLARI TO'LOVGA LAYOQATLILIGINI BELGILASHNING O'ZIGA XOS HUSUSIYATLARI	570
Abdullayev Erkinjon A'zamovich	
MAMLAKAT YAIM QO'SHILGAN QIYMAT HAJMINI STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL USULLARI ASOSIDA PROGNOZLASH	578
Jalolov Ilhomjon Isomiddinovich	
XALQARO TURIZM XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	585
Eshtaev Alisher Abdug'aniyevich, Ivatov Irisbeg	
TASHKILOTDA PR (PUBLIC RELATIONS) XIZMATINING IQTISODIY ROLI VA SAMARADORLIGI	590
Ergasheva Fotimaxon Ibragimovna	
JAHON SEMENT SANOATIDAGI TENDENSIYALAR VA O'ZBEKISTONNING BARQAROR RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	595
Abdujabbarov Abdulaziz Abdurashid o'g'li	
РОЛЬ ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	600
Бекбаева Феруза Бахтиеровна	
BARQAROR MOLIVAVIY RENTABELLIK BANKLARNING DAROMADLILIGINI TA'MINLASH OMILI SIFATIDA.....	606
Umarov Davron Shavkatovich	
REKLAMA XIZMATLARI BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKKA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR.....	612
Xamrakulov Azamat Baxritdinovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБУЧЕНИЕМ (LMS) В ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИИ И ЕЕ РОЛЬ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: АНАЛИЗ И СРАВНЕНИЕ	618
Атабоева Шахризода Равшановна, Бекчанов Бекчан Юлдашевич	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА: ПЕРСПЕКТИВЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ	623
Киличева Ф.Б.	
DAVLAT TIBBIYOT MUASSASALARIDA DEBITORLAR VA KREDITORLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	628
Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna	
NARX BELGILASH-IQTISODIY MANFAATDORLIKNING ASOSIY OMILI VA NARXNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI	635
Soxadaliyev Abdurashid Mamadaliyevich	



SUTNI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDAGI ISHLAB CHIQARISH JARAYONLARINI TAHLIL QILISH.....	639
Normuradov Nurbek Sunatilloevich	
O'ZBEKISTONDA BUDJET TUSHUMLARINI OSHIRISHDA TARIF STAVKALARINI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI FISKAL BARQARORLIKNI KUCHAYTIRISH (OZIQ-OVQAT IMPORTI MISOLIDA).....	644
Rizayev Mirmahmud Xotamjanovich	
IPOTEKA KREDITLASH JARAYONINING XORIJ TAJRIBASI	652
Akrom Mardiyev	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGI TAHLILI	659
Ulashbayev Shohruh Abdivaxobovich	
CHARACTERISTICS OF APPLYING NEW HETEROCOMPOSITE POLYMER MATERIALS IN ENGINEERING ACTIVITIES	665
Umida Ziyamukhamedova, Mirjalol Abdulakimov	
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ «МАХАЛЛАБАЙ»: ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ И ТЕОРИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	672
Қосимжонов Нозимжон Қозимжон ўғли	
EKOLOGIK AUDITNI TASHKIL ETISHDA RISKLARNI JORIY ETISH TARTIBI	676
Abdullayev Xurshidjon Nazrullo o'g'li	
CORPORATE CULTURE AND ITS ROLE IN TALENT MANAGEMENT	683
Shoyunusova Arofat, Sanjar Mirzaliev	
SIRDARYO VILOYATI SHAROITIDA BIOMASSA ASOSIDA OZUQA ISHLAB CHIQARISH IMKONIYATLARI.....	687
Xazratkulov Niyoz Namazbayevich	
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ	692
Воронин Сергей Александрович, Азимова Феруза Маликовна	
ENERGETIKA LOYIHALARINI RAQAMLASHTIRISHDA TO'SIQLAR VA IMKONIYATLAR	700
Tilakov Ismoiljon Usmonovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI	706
O'roqov Firdavs Ortiqniyoz o'g'li	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI BOZORLARNI MONOPOLIYAGA QARSHI TARTIBGA SOLISH MEKANIZMLARI VA TAKOMLLASHTIRISH TAKLIFLARI.....	710
Mingboev Asqar Qandaharovich	
JAHON SEMENT SANOATIDAGI TENDENSIYALAR VA O'ZBEKISTONNING BARQAROR RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	717
Abdujabbarov Alisher Abdullayevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTлари FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	722
Mufitillayeva Safiya Qodir qizi	
KORXONALAR FAOLIYATINI BAHOLASHDA STATISTIK AXBOROT TIZIMINING O'RNИ	728
Musurmonova Mahbuba Omonovna	
INNOVATSION YONDASHUVLAR VA ULARNING AGRAR SOHAGA TA'SIRI.....	732
Ortiqov Sulton Davronqul o'g'li	
DIRECTIONS FOR EFFECTIVE ORGANIZATION OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING OF COSTS.....	736
Pardaeva Shakhnoza Abdinabiyevna	
БОРЬБА С ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКОЙ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	740
Арзиев Шерзод	



REKREATIONS TURIZM OBYEKTLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGI: YALTA VA KISLOVODSK SANATORIYALARI MISOLIDA	746
Najmitdinov G'ayratbek Sharifovich	
KORXONA SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA STRATEGIK REJALASHTIRISH MEZONLARI VA OMILLARINING O'RNI	752
Ubaydullayev Lutfulla Xabibullayevich	
ANALYSIS OF INTERACTIVE PLATFORMS THAT DEVELOP MOTIVATION	757
Maksuda Mukhammadovna Jurayeva, Zarnigor To'liqinovna Sattorova	
O'ZBEKISTONDA TO'QIMACHILIK VA KIYIM SANOATINING MARKETING TAHLILI	761
Tuxtayeva Oydinoy Normamatovna	
АНАЛИЗ РЕЙТИНГОВ СТРАН ПО ПОКАЗАТЕЛЯМ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ.....	768
Хожиева Назокат Давронбековна	
PILLAGA DASTLABKI ISHLOV BERISH VA SAQLASH TEXNOLOGIK JARAYONLARINING XOM IPAK SIFATIGA TA'SIRI	773
Qodirov Ziyodulla Abdumuxtarovich, Xakimov Mirolimjon Murodiljonovich	
BUDJETLASHTIRISHDA SAMARADORLIK MEZONLARINI ANIQLASH	778
Sobirov Shoyadbek Kurbonaliyevich	



BUDJETLASHTIRISHDA SAMARADORLIK MEZONLARINI ANIQLASH

Sobirov Shoyadbek Kurbonaliyevich

ADU independent researcher

jobir1144@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada korxonalarda budjetlashtirish tizimi samaradorligini baholash muammosi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Budjetlashtirishda samaradorlik mezonlarini aniqlashning metodologik asoslari ishlab chiqilib, moliyaviy, iqtisodiy va strategik ko'rsatkichlarga asoslangan baholash tizimi taklif etilgan. Tadqiqotda "budjet bajarilish koeffitsienti", "xarajatlar samaradorligi indeksi" va "resurs taqsimoti samaradorligi" kabi ko'rsatkichlar orqali budjet jarayonining natijadorligini o'lchash usullari keltiriladi. Shuningdek, budjetlashtirishning strategik boshqaruv bilan integratsiyasi, KPI tizimi va "rolling forecast" yondashuvining ahamiyati tahlil qilinadi. Maqola natijalari korxonalarda budjetlashtirish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun ilmiy-amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: budjetlashtirish, samaradorlik mezonlari, moliyaviy ko'rsatkichlar, strategik boshqaruv, KPI tizimi, "rolling forecast", budjet bajarilish koeffitsienti, xarajatlar samaradorligi indeksi, resurs taqsimoti samaradorligi, moliyaviy barqarorlik.

Abstract. This article analyzes the problem of assessing the effectiveness of the budgeting system at enterprises from a scientific, theoretical and practical perspective. Methodological foundations for determining efficiency criteria in budgeting are developed, and an assessment system based on financial, economic and strategic indicators is proposed. The study presents methods for measuring the effectiveness of the budget process through indicators such as "budget execution coefficient", "cost efficiency index" and "resource allocation efficiency". It also analyzes the integration of budgeting with strategic management, the importance of the KPI system and the "rolling forecast" approach. The results of the article include scientific and practical recommendations for improving the efficiency of budgeting at enterprises, rational use of resources and ensuring financial stability.

Keywords: budgeting, efficiency criteria, financial indicators, strategic management, KPI system, "rolling forecast", budget execution coefficient, cost efficiency index, resource allocation efficiency, financial stability.

Аннотация. В данной статье анализируется проблема оценки эффективности системы бюджетирования на предприятиях с научно-теоретической и практической точки зрения. Разработаны методические основы определения критериев эффективности бюджетирования и предложена система оценки, основанная на финансовых, экономических и стратегических показателях. В исследовании представлены методы измерения эффективности бюджетного процесса посредством таких показателей, как «коэффициент исполнения бюджета», «индекс эффективности затрат» и «эффективность распределения ресурсов». Также анализируется интеграция бюджетирования со стратегическим управлением, значение системы ключевых показателей эффективности (KPI) и подхода «скользящего прогноза». Результаты статьи включают научно-практические рекомендации по повышению эффективности бюджетирования на предприятиях, рациональному использованию ресурсов и обеспечению финансовой устойчивости.

Ключевые слова: бюджетирование, критерии эффективности, финансовые показатели, стратегическое управление, система KPI, «скользящий прогноз», коэффициент исполнения бюджета, индекс эффективности затрат, эффективность распределения ресурсов, финансовая устойчивость.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda budjetlashtirish tizimi alohida o'rin tutadi. Budjetlashtirish korxona faoliyatini rejalashtirish, resurslarni samarali taqsimlash va boshqaruv qarorlarini asoslashga xizmat qiluvchi muhim boshqaruv vositasidir. Bugungi



kunda raqobat muhiti kuchayib borayotgan sharoitda budjetlashtirish jarayonining samaradorligini oshirish masalasi nafaqat moliyaviy natijalarni yaxshilash, balki strategik maqsadlarga erishishning ham muhim omiliga aylanmoqda.

Budjetlashtirish samaradorligini baholash korxona faoliyatining natijadorligini aniqlash, moliyaviy intizomni mustahkamlash, hamda boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun zarur bo'lgan ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqishni talab etadi. Shu maqsadda, budjetlashtirishda samaradorlik mezonlarini aniqlash va ularni tizimli tahlil qilish masalasi dolzarb ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi.

Ushbu maqolada budjetlashtirish samaradorligini aniqlovchi mezonlar, ularni baholash usullari hamda metodologik yondashuvlar chuqur o'rganiladi. Shuningdek, xorijiy va milliy tajribalarga tayangan holda korxonalarda budjet jarayonining samaradorligini oshirish yo'llari taklif etiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI VA METODOLOGIYA

Budjetlashtirish tizimining samaradorligini baholash masalasi zamonaviy boshqaruv nazariyasida muhim o'rin tutadi. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, samaradorlik mezonlarini aniqlashda turli yondashuvlar qo'llaniladi — moliyaviy natijalarni o'lchovchi klassik indikatorlardan tortib, strategik ko'rsatkichlarga asoslangan integrallashgan modellarigacha.

G'arb olimlari (Drury, 2022; Horngren va boshq., 2021) budjetlashtirishni korxona faoliyatini moliyaviy rejalashtirishning asosiy vositasi sifatida talqin etadilar. Ularning fikricha, samaradorlikni aniqlashda foyda marjasi, xarajatlarning rentabelligi, pul oqimlari barqarorligi kabi ko'rsatkichlar yetakchi ahamiyatga ega.

Anthony va Govindarajan (2019) boshqaruv nazorat tizimlarida budjetni "moliyaviy intizomni ta'minlovchi strategik vosita" sifatida baholab, KPI tizimi orqali natijadorlikni o'lchashni taklif etadi.

Hope va Fraser (2003) tomonidan ilgari surilgan Beyond Budgeting yondashuvi esa budjetlashtirish jarayonini yanada moslashuvchan va strategik qaror qabul qilishga yo'naltirilgan shaklda tashkil etish zarurligini asoslaydi. Ular "rolling forecast" tizimi va ssenariyli tahlilni samaradorlikni oshirishning muhim omillari deb hisoblaydilar.

Kaplan va Norton (1996) tomonidan ishlab chiqilgan Balanced Scorecard modeli budjetlashtirishni strategik maqsadlar bilan integratsiyalash imkonini beradi. Bu modelda samaradorlik moliyaviy natijalar bilan cheklanmay, balki ichki jarayonlar, mijozlar qadriyati va innovatsion o'sish kabi ko'rsatkichlar orqali baholanadi.

O'zbekistonlik olimlar ham bu sohada bir qator tadqiqotlar olib borganlar. Masalan, Toshmatov (2022) korxonalarda budjetlashtirish tizimini takomillashtirish uchun axborot texnologiyalarini joriy etish, menejment salohiyatini oshirish va motivatsiya tizimini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Kunduzova (2023) va Aqmirzayevich (2024) esa budjetlashtirishni strategik boshqaruv tizimining ajralmas qismi sifatida ko'rib, samaradorlik mezonlarini belgilashda moliyaviy natijalar bilan bir qatorda resurslardan foydalanish samaradorligi va investitsiya rentabelligini ham kiritishni taklif qiladilar.

Tadqiqotda budjetlashtirish samaradorligini baholashning tizimli yondashuviga asoslangan metodologiya qo'llanilgan. Metodologiya quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Tahliliy bosqich – korxonada amaldagi budjetlashtirish tizimini, uning strategik maqsadlar bilan muvofiqligini, hamda moliyaviy natijalarga ta'sirini o'rganishdan iborat. Bu bosqichda "fakt-budjet" taqqoslamasi va og'ishlar tahlili amalga oshiriladi.

2. Mezonlarni shakllantirish bosqichi – budjet samaradorligini baholash uchun asosiy ko'rsatkichlar (KPI) tizimi aniqlanadi.

3. Baholash bosqichi – har bir mezon bo'yicha ma'lumotlar to'planadi va tahlil qilinadi.

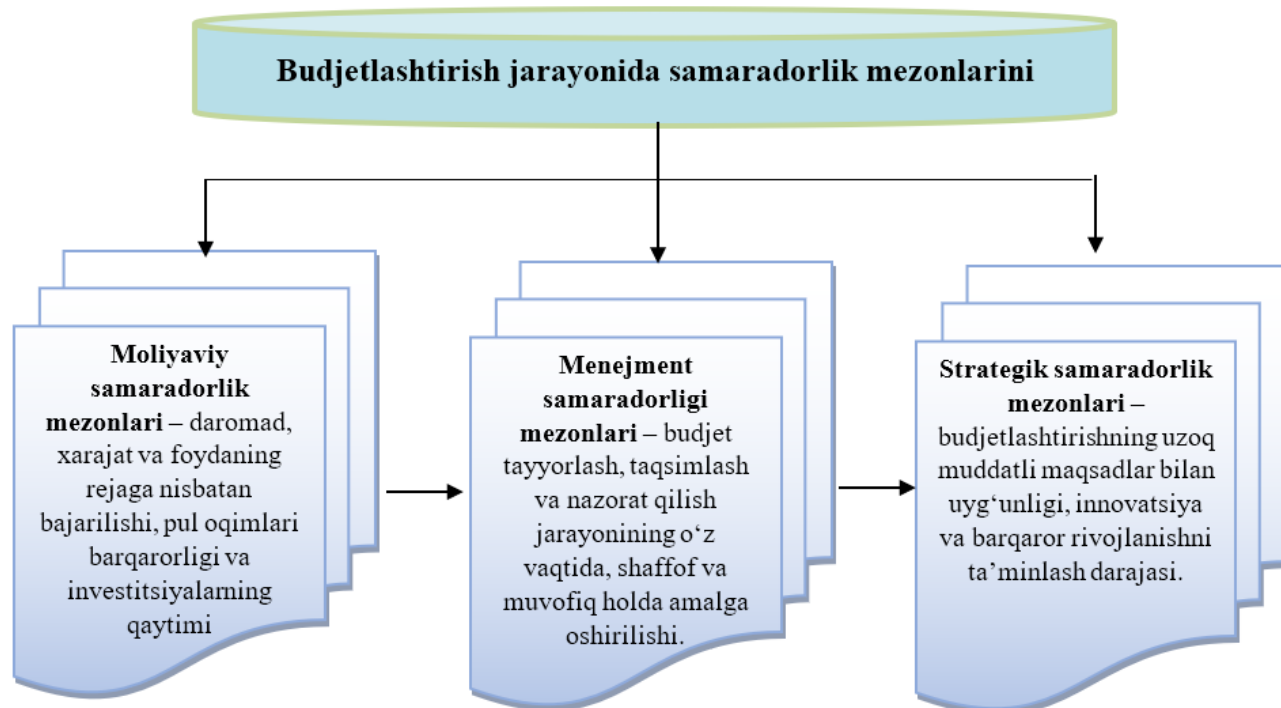
Natijalar

Budjetlashtirishda samaradorlik mezonlarini kompleks tarzda ko'rib chiqish korxona resurslarini samarali boshqarish, moliyaviy barqarorlikka erishish va raqobatbardoshlikni ta'minlash imkonini beradi.

Budjet ijrosi birinchi navbatda moliyaviy ko'rsatkichlar orqali baholanadi. Bu mezonlar quyidagilardan iborat:

- daromad rejasi bajarilishi - sof tushumning budjetga nisbatan bajarilish darajasi;
- xarajatlarning rejasi bajarilishi - xarajatlarning reja bilan solishtirilganda ortiqcha yoki kam sarflanishi;
- foyda va rentabellik - sof foydaning rejaga mosligi, aktivlar va kapitaldan qaytarim;
- pul oqimlari barqarorligi - aylanma kapital, likvidlik va to'lovga layoqatlilik holati;
- investitsiya samaradorligi - kapital qo'yilmalarning NPV, IRR va Payback muddati.

Shu bois, budjetlashtirish jarayonida samaradorlik mezonlarini belgilash muhim ahamiyatga ega. Bu mezonlar orqali budjetning moliyaviy natijalarga ta'siri, menejment jarayonlari qay darajada samarali tashkil etilgani va strategik maqsadlarga uyg'unligi baholanadi. Mazkur mezonlar uch asosiy yo'nalishdan iborat. Mazkur mezonlar uch asosiy yo'nalishdan iborat. (1-rasm)



1-rasm. Budjetlashtirish jarayonida samaradorlik mezonlari

Zamonaviy raqobatbardosh muhitda korxonaning barqaror rivojlanishini ta'minlash strategik boshqaruv tizimining samarali ishlashiga bog'liq bo'lib, unda budjetlashtirish muhit o'zgarishlariga javoban strategik maqsadlarni moliyaviy ifodalovchi asosiy vosita hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, budjetlashtirish jarayonining o'zini strategik boshqaruvning talablariga mosligi va unga hissa qo'shish darajasini baholash muammosi dolzarb hisoblanadi. Ushbu masalani hal qilish uchun budjetlashtirish samaradorligini ko'p o'lchovli va tizimli baholashga qaratilgan uslubiyatni taklif etamiz. Biz taklif etayotgan metodologiya quyidagi ketma-ket bosqichlardan iborat:

Birinchi bosqich budjetning strategik hujjatlar bilan muvofiqlik darajasini, shuningdek, budjetlashtirishning joriy amaliyotini tahlil qilishga bag'ishlanadi, bu bosqich hujjatlar sharhi va so'rovlar orqali amalga oshiriladi.

Ikkinchi bosqich samaradorlikning asosiy ko'rsatkichlari (KPI) tizimini shakllantirishni nazarda tutadi, bu ko'rsatkichlar to'rt guruhga bo'linadi: budjetning to'g'riligi va aniqligi (strategik maqsadlar bilan muvofiqlik, prognozlar va faktning og'ishi), jarayonning tezkorligi va iqtisodiylik (budjet tuzish vaqt va xarajatlari), budjet ma'lumotlaridan boshqaruvda foydalanish darajasi (qaror qabul qilishda ishtirok etish) va budjet tizimining moslashuvchanligi (ssenariyli tahlil va siljiydigan prognozlarning mavjudligi).

Uchinchi bosqich miqdoriy (moliya hisoboti, maxsus dasturlar ma'lumotlari) va sifatli (rahbarlar bilan chuqur intervyular) usullar yordamida ma'lumotlarni yig'ishni o'z ichiga oladi. To'plangan ma'lumotlar asosida amalga oshiriladigan to'rtinchi bosqich - baholash va hisobot tayyorlash - har bir KPI bo'yicha reyting belgilash va SWOT-tahlil orqali budjetlashtirishning kuchli va zaif tomonlarini anqlash imkonini beradi.

Shuningdek, ushbu bosqichda quyidagi formulalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir:

1. Budjet bajarilish koeffitsienti (BBK):

$$BBK = \frac{\text{Budjet ko'rsatkichi}}{\text{Fakt ko'rsatkichi}} \times 100\% \quad (1)$$

2. Xarajatlar samaradorligi indeksi (XSI):

$$XSI = \frac{\text{Daromadlar o'sishi}}{\text{Xarajatlar o'sishi}} \times 100\% \quad (2)$$

3. Resurs taqsimoti samaradorligi (RTS):

$$RTS = \frac{\text{Sof foyda}}{\text{Jami resurslar}} \times 100\% \quad (3)$$

To'rtinchi bosqich tahlil natijalari asosida aniq takomillashtirish takliflarini ishlab chiqishga, masalan, strategik rejalashtirish bosqichini kiritish yoki "rolling forecast" tizimiga o'tishga qaratilgan.

Yakuniy bosqich, taklif etilgan metodologiyaning doimiy monitoring va takomillashtirish jarayoniga aylantirilishini nazarda tutadi, bu uning dinamik korxona muhitida amaliy qo'llanilishini ta'minlaydi.



TAHLIL VA NATIJALAR

Strategik boshqarish sharoitida budjetlashtirish korxonaning moliyaviy barqarorligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlovchi muhim vosita hisoblanadi. Budjetlashtirish jarayoni orqali resurslarni taqsimlash, xarajatlarni rejalashtirish va daromadlarni prognozlash imkoniyati yuzaga keladi. Shu bilan birga, budjet samaradorligini baholash uslubi korxonada qabul qilinadigan strategik qarorlarni asoslash, moliyaviy xatarlarni kamaytirish hamda raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Birinchidan, samaradorlikni baholashda korxonaning strategik maqsadlari bilan budjet ko'rsatkichlari o'zaro uzviy bog'lanishi talab etiladi. Maqsadlar moliyaviy (foyda marjasi, naqd pul oqimlari, rentabellik darajasi) va nomoliyaviy (innovatsiyalarga sarflar, inson kapitaliga investitsiya, ijtimoiy yo'nalishlar) ko'rsatkichlar orqali aniqlanadi.

Ikkinchidan, samaradorlik mezonlari tizimli ravishda shakllantirilishi zarur. Moliyaviy mezonlar ichiga budjet bajarilish koeffitsienti, xarajatlar samaradorligi indeksi va resurslar taqsimoti samaradorligi kiritiladi. Iqtisodiy mezonlar xarajat/daromad nisbati va investitsiya qaytarimi kabi ko'rsatkichlarni qamrab oladi. Shuningdek, strategik mezon sifatida korxonaning innovatsiyaviy faolligi, yangi loyihalar samaradorligi va raqobat ustunligi baholanishi mumkin.

Uchinchidan, tahlil usullaridan samarali foydalanish uslubiylatning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. "Fakt-budjet" taqqoslamasi orqali rejalashtirilgan va amalga oshirilgan natijalar o'rtasidagi farqlar aniqlanadi. Ssenariy tahlili esa (optimistic, realistic, pessimistic) turli sharoitlarda korxonaning moliyaviy barqarorligi qay darajada ta'minlanishini baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, korrelyatsiya tahlili resurslar taqsimoti bilan moliyaviy natijalar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatib beradi.

To'rtinchidan, samaradorlikni baholash jarayonida dinamik va statik balans modellaridan foydalanish muhim hisoblanadi. Statik modelda aniq bir davr ko'rsatkichlari tahlil qilinsa, dinamik modelda vaqt oralig'idagi o'zgarishlar kuzatiladi va trend yo'nalishlari aniqlanadi. Bu esa strategik qarorlarni qabul qilishda prognozlar va ssenariylarning ishonchligini ta'minlaydi.

Biz taklif etayotgan uslubiylot nafaqat budjet bajarilishining og'ishini nazorat qilish, balki budjetlashtirishni strategik boshqaruvning integrallangan va samarali vositasiga aylantirishga yo'naltirishga xizmat qiladi.

Budjetlashtirish samaradorligini oshirish faqat moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanmaydi, balki korxona boshqaruvining barcha bosqichlariga ta'sir etuvchi kompleks mexanizmni talab qiladi. Shu sababli, samaradorlikni oshirish yo'nalishlarini quyidagi asosiy bloklarga ajratish mumkin:

1. Axborot texnologiyalarini joriy etish.

Raqamli transformatsiya sharoitida budjetlashtirish jarayonlarini avtomatlashtirish va integratsiyalashgan axborot tizimlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega. ERP, BPM va BI (Business Intelligence) tizimlari yordamida budjet ma'lumotlarini real vaqt rejimida tahlil qilish, og'ishlarni aniqlash va tezkor qarorlar qabul qilish imkoniyati yaratiladi. Bu jarayon "rolling forecast" va "what-if" tahlili kabi zamonaviy yondashuvlar orqali samaradorlikni oshiradi.

2. Ierarxik boshqaruv darajalarini uyg'unlashtirish.

Budjetlashtirishda yuqori (strategik), o'rta (taktik) va past (operatsion) boshqaruv darajalari o'rtasida muvofiqlikni ta'minlash zarur. Strategik darajada korxona umumiy maqsadlari belgilanadi, taktik darajada esa bu maqsadlar bo'limlar kesimida aniqlashtiriladi, operatsion darajada esa ularni amalga oshirish mexanizmlari ishlab chiqiladi. Bu uyg'unlik budjet ko'rsatkichlarining real holatga yaqin bo'lishini ta'minlaydi.

3. Inson kapitali va menejerlik salohiyatini rivojlantirish.

Budjetlashtirish samaradorligi ko'p jihatdan menejerlarning analitik salohiyati va strategik fikrlash darajasiga bog'liq. Shu sababli, moliyaviy tahlil, risk-menejment va strategik rejalashtirish sohalarida muntazam trening va malaka oshirish dasturlarini tashkil etish zarur. Bu yondashuv nafaqat jarayonning aniqligini, balki qarorlarning sifatini ham oshiradi.

4. Motivatsiya va nazorat tizimining takomillashtirilishi.

Budjet natijalarini menejerlar faoliyati bilan bog'lash (masalan, KPI tizimi orqali) ularni moliyaviy natijalarga bevosita javobgar qiladi. Bunda rag'batlantirish mexanizmlari budjet ijrosiga, xarajatlarni tejashga va foyda o'sishiga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Shu bilan birga, nazorat mexanizmlari oshkoralik va tahliliy hisobotlar asosida olib borilishi kerak.

5. Budjetlashtirishning strategik integratsiyasi.

Budjetlashtirishni strategik rejalashtirish bilan bog'lash orqali korxona uzoq muddatli rivojlanish yo'nalishlarini moliyaviy jihatdan asoslab beradi. Masalan, Balanced Scorecard (BSC) yondashuvi asosida budjet ko'rsatkichlari moliyaviy, mijozlar, ichki jarayonlar va o'sish-innovatsiya bloklari bilan integratsiyalashadi. Bu yondashuv korxonaning umumiy strategik ustuvorliklariga xizmat qiladi.



XULOSA VA TAKLIFLAR

Budjetlashtirishda samaradorlik mezonlarini aniqlash va ularga asoslangan baholash tizimini joriy etish korxonaning moliyaviy barqarorligi, boshqaruv shaffofligi va strategik rivojlanishini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Taklif etilgan ko'p bosqichli uslubiyot yordamida budjetlashtirish faqat nazorat vositasi emas, balki korxona faoliyatini optimallashtirish va qo'shimcha qiymat yaratishga qaratilgan boshqaruv mexanizmiga aylanadi.

Kelgusida budjetlashtirish tizimining samaradorligini oshirish yo'nalishlari sifatida raqamli modellashtirish, sun'iy intellekt asosidagi prognozlash, hamda riskga asoslangan rejalashtirish kabi yondashuvlarni milliy menejment amaliyotiga tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Anthony, R.N., & Govindarajan, V. (2019). Management Control Systems. McGraw-Hill Education.
2. Aqmirzayevich, S.A. (2024). Korxonalarda moliyaviy rejalashtirish va moliyaviy risklarni baholashning xorij tajribasi. // Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика), №9, b. 92–104.
3. Drury, C. (2022). Management and Cost Accounting. 11th Edition. Cengage Learning.
4. Garbuzov, V.V. (2008). Metodicheskie osnovy effektivnogo strategicheskogo upravleniya raspredelitel'no-setevymi elektroenergeticheskimi predpriyatiyami s ispol'zovaniem kaskadnogo byudzhetrovaniya. Avtoreferat diss. kand. ekon. nauk. Moskva.
5. Hope, J., & Fraser, R. (2003). Beyond Budgeting: How Managers Can Break Free from the Annual Performance Trap. Harvard Business School Press.
6. Kaplan, R.S., & Norton, D.P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Harvard Business Review Press.
7. Kunduzova, K.I. (2023). Korxonalarni boshqarishda budjetlashtirishning mohiyati va ahamiyati. // Raqamli iqtisodiyot: ilmiy-elektron jurnal, №8, b. 95–105.
8. Norpolova, L.A. (2004). Formirovanie mekhanizma upravleniya malymi predpriyatiyami promyshlennosti na osnove byudzhetrovaniya. Avtoreferat diss. kand. ekon. nauk. Ulan-Ude.
9. Toshmatov, B.M. (2022). Korxona moliyasini boshqarish va budjetlashtirishning zamonaviy usullari. – Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar markazi.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**





+998 93 718 40 07



<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>



t.me/yait_2100